

# Trei decenii de alegeri

## Dinamica sistemului de partide în România postcomunistă (1990-2020)

■ ALEXANDRU RADU, DANIEL BUTI

[The National University of Political Studies and Public Administration (SNSPA)]

### Abstract

*This paper examines how the party system in post-communist Romania has evolved following the nine rounds of parliamentary elections. Using Blondel's classic explanatory model and, in addition, the ENP formula, the paper tries to outline a specific model of Romanian partidism. It analyzes every electoral moment and emphasizes that the party system in post-communist Romania falls rather within the multiparty type with a dominant party.*

### Keywords

party system; effective number of parties; parliamentary elections; multiparty system

### Introducere

În România, între 1990 și 2020 au avut loc nu mai puțin de nouă ediții ale alegerilor parlamentare. Dincolo de efectele lor politice concrete, acestea au modelat formulele în care partidele politice au relaționat. Ne propunem, așadar, să analizăm modul în care a evoluat sistemul partidist postcomunist, pentru a contura un model specific românesc.

Cât privește instrumentarul metodologico-teoretic utilizat în această întreprindere, pornim de la clasică tipologie Blondel, care, în ciuda anilor trecuți de la elaborarea ei, își menține valoarea de model explicativ.<sup>1</sup> Perspectiva Blondel va fi întregită cu cea a indicelui  $N$ , calculat după formula  $N=1/\sum p_i^2$  (unde  $p$  reprezintă ponderea partidului  $i$ ), ca soluție pentru stabilirea numărului

---

<sup>1</sup> Jean Blondel, „Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies”, *Canadian Journal of Political Science* 1/2 (1968): 180-203. O traducere în limba română a lucrării originale a lui J. Blondel nu există, însă diverse lucrări politologice ale unor autori români s-au referit pe larg la tipologia Blondel. Vezi, spre exemplu, George Voicu, *Pluripartidismul. O teorie a democrației* (București: ALL, 1998).

efectiv de partide<sup>2</sup>, care poate fi considerată o confirmare matematică a studiului empiric realizat de cercetătorul francez.<sup>3</sup>

Coroborând cele două metode de cercetare va rezulta următorul tipar de analiză a sistemului de partide<sup>4</sup>:

### Clasificarea sistemelor partidiste în funcție de numărul și ponderea partidelor politice

Grupa partidită	Distribuția mandatelor (100 în total)	N
Bipartidism	55-45	2,0
Bipartidism imperfect	45-40-15	2,6
Multipartidism cu partid dominant	45-20-15-10-10	3,5
Multipartidim pur	25-25-25-15-10	4,5

Complementar, vom apela la modelul Sartori, cu specificul său dat de corelațiile pe care teoreticianul italo-american le stabilește între formatul și mecanica sistemelor partizane<sup>5</sup>, utilizat pentru a clarifica situațiile care nu pot fi pe deplin explicate prin intermediul celorlalte două modele analitice.

## 1990

Anunțate pentru luna aprilie a anului 1990<sup>6</sup>, dar amânate pentru 20 mai același an<sup>7</sup>, primele alegeri generale postcomuniste, au îmbrăcat forma unei competiții pluripartidiste, cu o largă participare populară și politică, dar cu un grad scăzut de competitivitate. Astfel, 86,19% din cei 17.200.722 de români înscriși în listele electorale s-au prezentat la urne, reprezentând 14.825.017 votanți pentru Adunarea Deputaților<sup>8</sup> și 14.825.764 pentru Senat<sup>9</sup>, cifre care reprezintă recorduri absolute. Totodată, s-a înregistrat un aflus important de candidaturi pentru alegerile parlamentare, provenind din parte a 71 de formațiuni politice, plus un număr semnificativ de independenți, fără însă a putea vorbi despre recordul absolut al postcomunismului. Pe de altă parte, alegerile s-au desfășurat sub impactul mecanicii bipolare sui-generis specifică vieții politice din 1990, caracterizată prin asimetria dintre FSN, pe de-o parte, și partidele istorice – PNȚCD, PNL și PSDR – pe de altă parte, pe fondul fragmentării accentuate a scenei politice. Reamintim că norma electorală a momentului a instituit un mod de scrutin de tip proporțional, a cărui caracteristică specifică

<sup>2</sup> Markku Laakso, Rein Taagepera, „«Effective» Number of Parties: A Measure with Application to West Europe”, *Comparative Political Studies* 12/1 (1979): 2-27.

<sup>3</sup> Pentru clacul indicelui N am lucrat cu patru zecimale, ultima rotunjită; minoritățile naționale au fost considerate partide-cu-un-singur-membru.

<sup>4</sup> Sursa: Arend Lijphart, *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, trad. de Cătălin Constantinescu (Iași: Polirom, 2000), 78.

<sup>5</sup> Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis* (Cambridge: Cambridge University Press, 1976); vezi și Giovanni Sartori, *Ingineria constituțională comparată*, trad. de G. Tănăsescu și I.M. Stoica (Iași: Institutul European, 2008).

<sup>6</sup> Cf. Comunicatul CFSN din 22 decembrie 1989, Monitorul Oficial, nr.1 din 22 decembrie 1989.

<sup>7</sup> Urmare a Deciziei CFSN din 23 ianuarie 1990.

<sup>8</sup> Reamintim că acesta a fost numele primei camere parlamentare anterior adoptării Constituției din 1991.

<sup>9</sup> Cf. *Rezultatul alegerilor din 20 mai 1990*, Monitorul Oficial, nr. 81-82 din 8 iunie 1990.

a reprezentat-o lipsa unui prag electoral legal<sup>10</sup>, adaptată debutului procesului de tranziție. Toate aceste condiții au favorizat accesul în parlament pentru un număr mare de formațiuni politice – 18 partide politice în Adunarea Deputaților, respectiv 7 partide plus un independent în Senat<sup>11</sup>. Totodată, în prima cameră au primit câte un mandat și 9 organizații ale minorităților naționale. Însă diferența de reprezentare între prima și cea de a doua formațiune calificată în parlament – care nu era un partid politic, ci o organizație etnică – atingea nivelul impresionat de circa 60% din totalul voturilor exprimate.

**Formatul partidist după ponderea partidelor parlamentare – 1990**

	Camera Deputaților			Senat		
	Voturi %	Mandate		Voturi %	Mandate	
		Nr.	%		Nr.	%
FSN	66,31	263	66,41	67,02	91	76,47
UDMR	7,23	29	7,32	7,20	12	10,08
PNL	6,41	29	7,32	7,06	9	7,56
MER	2,62	12	3,03	2,45	1	0,84
PNȚCD	2,56	12	3,03	2,50	1	0,84
AUR-PUNRT	2,12	9	2,27	2,15	2	1,68
PDAR	1,83	9	2,27	1,59	0	0
PER	1,69	8	2,02	1,38	1	0,84
PScdr	1,05	5	1,26	-	-	-
PSDR	0,53	2	0,51	-	-	-
GDC	0,48	2	0,51	-	-	-
PDM	0,38	1	0,25	-	-	-
PLS	0,34	1	0,25	-	-	-
PRNR	0,32	1	0,25	-	-	-
PTLDR	0,32	1	0,25	-	-	-
FDGR	0,28	1	0,25	-	-	-
UL„B”	0,27	1	0,25	-	-	-
UDRR	0,21	1	0,25	-	-	-
CLR	0,13	1	0,25	-	-	-
UUR	0,12	1	0,25	-	-	-
UDSR	0,07	1	0,25	-	-	-
UDTM	0,06	1	0,25	-	-	-
UER	0,04	1	0,25	-	-	-
UDSCR	0,03	1	0,25	-	-	-
UBB/ACBB	0,03	1	0,25	-	-	-
UPR„DP”	0,02	1	0,25	-	-	-

<sup>10</sup> „Reprezentarea populației de toate naționalitățile în parlament se asigură pe baza sistemului de repartizare proporțională a mandatelor rezultate în urma votării”. Cf. art. 4, Decretul-lege nr. 92/1990 (Monitorul Oficial, nr. 35 din 18 martie 1990). Cât privește metoda proporțională folosită, legea impunea metoda coeficientului electoral simplu pentru repartizarea mandatelor de deputat și senator la nivelul circumscripțiilor electorale, respectiv metoda d’Hondt pentru repartizarea mandatelor de deputat la nivel național.

<sup>11</sup> Explicația tehnică pentru fragmentarea mai redusă a Senatului ține de valoarea pragului electoral efectiv, mai ridicată pentru Senat, unde magnitudinea medie a circumscripțiilor electorale a fost mai mică.

	Camera Deputaților			Senat		
	Voturi %	Mandate		Voturi %	Mandate	
		Nr.	%		Nr.	%
UAR	0,00	1	0,25	-	-	-
Indep.	-	-	-	2,81	1	0,84
Total	95,45	387+9=396	100	94,16	119	100
N	2,20			1,66		
N <sub>p</sub>	1,93					

**Notă:** N=numărul efectiv al partidelor politice pentru fiecare Cameră; N<sub>p</sub>=numărul efectiv al partidelor pentru Parlament (ca medie a valorilor pentru cele două Camere).

În aceste condiții, „alegerile fondatoare” au generat un parlament multipartidist dar dezechilibrat, formatul partidist astfel rezultat fiind dificil de încadrat în tiparele teoretice cunoscute, cel puțin la prima vedere. Pe de-o parte, valoarea de 1,93 unități a indicelui N pentru Parlament, obținută ca medie a numărului efectiv de partide din Adunarea Deputaților (2,20) și din Senat (1,66), indică clasarea sistemul în categoria bipartidistă<sup>12</sup>. Totuși, încadrarea nu poate fi decât formală, căci, cum bine știm, formatul bipartidist presupune existența a două partide majore, simetric poziționate ideologic, cu ponderi relativ egale și care împreună domină preferințele electoratului, condiții sistemice care nu sunt satisfăcute în cazul nostru, decât, cel mult, unilateral și parțial. Pe de altă parte, valoarea indicelui N intră în contradicție cu o eventuală catalogare a sistemului drept multipartidist cu partid dominant, pentru care ar argumenta numărul mare al partidelor reprezentate și ponderea electorală a primului partid, și pe care, intuitiv, am putea-o considera potrivită.

Dificultatea de încadrare este însă depășită dacă aplicăm modului de calcul al indicelui N corecția convenită în situația, excepțională prin raportare la democrațiile consolidate, dar proprie României anului 1990, în care suportul electoral al primului partid depășește limita majorității absolute a voturilor exprimate. Concret, vom avea în vedere valoarea indicelui N calculată prin raportare numai la ponderea parlamentară a FSN. Rezultă astfel 1,51 partide efective pentru Adunarea Deputaților și 1,31 partide efective pentru Senat, adică o valoare medie de 1,41 unități care plasează formatul partidist românesc într-un tipar categorial excentric clasificării lui Blondel dar pe care, în logica acestuia, îl putem numi „sistemul *un partid și jumătate*.”<sup>13</sup>

Formula românească își găsește însă corespondentul în categoria sartoriană a sistemelor cu partid hegemonic<sup>14</sup>, care descrie cel mai bine dezechilibrul de reprezentare din parlamentul rezultat în urma alegerilor din 20 mai 1990<sup>15</sup>. Așadar, cu mai puțin de două partide efective, sub limita competitivității democratice, noul sistem partidist s-a configurat ca unul caracterizat prin existența unui partid care controla autoritar atât puterea legislativă, cât și puterea executivă deopotrivă.

<sup>12</sup> Similar Noii Zeelande, cu 1,96 partide efective – cf. Lijphart, *Modele ale democrației*, 85.

<sup>13</sup> Voicu, *Pluripartismul*, 215.

<sup>14</sup> În sens sartorian (vezi Sartori, *Parties and Party Systems*) sistemul cu partid hegemonic, care aparține clasei sistemelor partidice necompetitive, presupune tolerarea în sistem a altor partide, care obțin locuri în parlament, dar care nu au nici o șansă de a învinge în alegeri. Cazul cel mai des citat de sistem cu partid hegemonic este cel al Partidului Revoluționar Instituțional din Mexic. Desigur, experiența punctuală a României din 1990 este insuficientă pentru a susține orice comparație, dar formatul cu partid hegemonic pare a descrie cel mai bine situația rezultată din alegerile de la 20 mai 1990.

<sup>15</sup> Între Botswana (N=1,35) și Jamaica (N=1,62), cf. Lijphart, *Modele ale democrației*, 85.

Trebuie însă adăugat că formatul partidist hegemonic nu a fost dublat de o mecanică congruentă. Dimpotrivă, tendința sistemului de partide a fost aceea de a evolua în direcția moderării dezechilibrului sistemic.

## 1992

Gândite inițial să aibă loc pe 3 mai 1992, noile alegeri generale (parlamentare și prezidențiale), primele de după adoptarea Constituției, au fost amânate succesiv pe 30 iunie și 26 iulie, pentru ca în cele din urmă să fie organizate pe 27 septembrie același an. Între timp, scena politică a cunoscut schimbări substanțiale. Trei categorii de transformări pot fi invocate în acest sens. Avem în vedere, în primul rând, partajarea hipermajorității parlamentare inițiale a Frontului între gruparea frontiştilor pro-Roman și cea a susținătorilor lui Ion Iliescu, manifestă încă de la începutul lui 1991 și devenită efectivă spre sfârșitul aceluiași an, cu consecințe directe asupra guvernării. Ulterior, în martie 1992, schisma frontistă avea să fie oficializată prin transformarea aripii iliesciene a Frontului într-un partid de sine stătător – FDSN. În al doilea rând, luna septembrie 1991 aducea o schimbare majoră și în partea cealaltă a spectrului politic prin constituirea Convenției Democratice, ca materializare a strategiei opoziției unite promovată de partidele istorice, alături de alte formațiuni politico-civice. Nu în ultimul rând, având ca sursă migrația intraparlamentară, în Parlament au apărut noi grupuri politice, respectiv noi partide, deși nelegitimate de alegeri, precum PRM, PSM, PNL-AT etc. Reprobabil sub aspectul eticii politice, fenomenul a avut totuși rolul său pozitiv: „a redistribuit ponderea vectorilor politici mai aproape de exigența echilibrului sistemic atât de necesar democrației parlamentare.”<sup>16</sup>

În total, în cursa pentru ocuparea celor 328 de locuri din Camera Deputaților și 143 din Senat au fost depuse 7.253 de candidaturi pentru prima cameră, din partea a 79 de formațiuni politice, și 3.267 de candidaturi pentru cea de-a doua cameră, provenind de la 66 de partide și alianțe politice, plus independenți, ceea ce a constituit cea mai ridicată participare politică din istoria postcomunistă<sup>17</sup>. Totuși, numai 9 formațiuni politice (circa 11% din totalul competitorilor) – CDR, FDSN, FSN, MER, PNL, PRM, PSM, PUNR și PR – au depus liste de candidați complete, atât pentru Cameră, cât și pentru Senat<sup>18</sup>. Cu trei excepții, acestea vor fi și formațiunile câștigătoare. La votul pentru alegerea parlamentarilor au fost prezenți 12.496.430 de cetățeni, din cei 16.380.663 înregistrați, cu circa 1,5 milioane mai puțin față de 1990, rezultând totuși o rată a participării încă ridicată, de 76,29%. Numărul voturilor valabil exprimate a fost însă considerabil mai mic: 10.880.252 (87% din voturi) pentru Camera Deputaților, respectiv 10.964.818 (87,74%) pentru Senat, ca urmare a numărului record al voturilor nule – circa 1,6 milioane de voturi exprimate în cazul scrutinului pentru deputați, respectiv circa 1,5 milioane în cazul Senatului. Având în vedere că la aceste alegeri s-a utilizat, în premieră, procedura pragului electoral, stabilit de lege la 3% din totalul voturilor valabil exprimate, precizăm că voturile pentru formațiunile care au trecut pragul electoral, plus cele pentru independenți, au fost în număr total de 8.765.014 pentru Cameră, respectiv 9.360.739 pentru Senat, acestea reprezentând nivelurile de referință pentru repartizarea mandatelor parlamentare.

<sup>16</sup> Voicu, *Pluripartidismul*, 219.

<sup>17</sup> În aceste condiții, concurența pentru un loc de parlamentar a fost ridicată: peste 22 de pretendenți.

<sup>18</sup> În paralel, la startul competiției pentru alegerile prezidențiale s-au aliniat șase candidați, toți cu susținere partizană, chiar dacă numai trei cu carnet de partid: Ion Iliescu, susținut de FDSN și alte partide minore de stânga (PUSD, PScDR), Emil Constantinescu, candidatul CDR, Caius Traian Dragomir, membru al FSN(PD), Gheorghe Funar, reprezentantul PUNR, Ioan Mânzat, din partea Partidului Republican, și Mircea Druc, independent susținut de MER.

### Formatul partidist după ponderea partidelor parlamentare – 1992

	Camera Deputaților			Senat		
	Voturi %	Mandate		Voturi %	Mandate	
		Nr.	%		Nr.	%
FDSN	27,72	117	34,31	28,29	49	34,27
CDR	20,01	82	24,05	20,16	34	23,78
FSN(PD)	10,19	43	12,61	10,39	18	12,59
PUNR	7,72	30	8,80	8,12	14	9,79
UDMR	7,46	27	7,92	7,59	12	8,39
PRM	3,90	16	4,69	3,85	6	4,20
PSM	3,04	13	3,81	3,19	5	3,50
PDAR	2,99	-	-	3,31	5	3,50
Minorități	1,43	1x13	3,81	-	-	-
Total	84,46	328+13=341	100	84,90	143	100
N	4,79			4,76		
N <sub>p</sub>	4,78					

Comparativ cu precedentele, alegerile din 27 septembrie 1992 au produs schimbări importante în sistemul politic românesc. În paralel cu reducerea fragmentării parlamentare, scrutinul a reamenajat raporturile dintre actorii politici, ca urmare a schimbărilor produse în interiorul corpului electoral în materie de opțiuni politice, prin materializarea tendinței de „restratificare” a electoratului, respectiv de înlocuire a tendinței spre monolitism, manifestată de electorat în 1990, printr-o tendință spre diferențiere interioară și spre diversificare<sup>19</sup>. Astfel, rezultatele scrutinului au confirmat existența a două formațiuni politice medii – FDSN și CDR –, cu o susținere populară plasată în intervalul 20-30% din voturi. Totodată, diferența dintre primele două partide s-a redus simțitor comparativ cu anul 1990, de la 60% la numai 8% din voturi. În fine, formațiunile minore calificate în parlament și-au îmbunătățit reprezentarea, una dintre acestea reușind chiar o clasare cu puțin peste 10 procente. Sunt toate acestea dovezi care susțin tendința de echilibrare a sistemului, de așezare a lui în tiparele unei configurații partidiste clasice, de tip occidental: cea a multipartidismului pur, după tipologia Blondel. Într-adevăr, „faptul că nici un partid nu a obținut majoritatea absolută a voturilor și, implicit, a mandatelor parlamentare, ca și, mai ales, faptul că primele două forțe politice totalizează fiecare peste 20% din numărul sufragiilor sunt argumente care pledează pentru un sistem multipartidist pur”.<sup>20</sup> Calculul indicelui N confirmă acest nou format partidist, numărul efectiv al partidelor parlamentare fiind de 4,78 unități. La elementele sistemice deja amintite, adăugăm o anume însănătoșire a scenei politice, materializată prin cel puțin două elemente. Unul îl reprezintă poziționarea simetrică, la stânga, respectiv la dreapta eșichierului politic a celor două formațiuni principale, iar celălalt faptul că al doilea actor al sistemului nu mai este o formațiune etnică, ci una politică, chiar dacă constituită sub forma unei alianțe electorale care conține și formațiuni civice.

Pe de altă parte, tendința echilibrării scenei parlamentare postelectorale este pusă sub semnul întrebării tocmai de natura electorală a celui de al doilea actor al sistemului. Întâi, pentru că poziționarea acesteia în zona de centru-dreapta a eșichierului politic este aproximativă, ca urmare a prezenței în alianță a unui partid social-democrat (PSDR). Apoi, pentru că desfacerea alianței în grupuri parlamentare cvasi-corespunzător partidelor componente a condus la situația ca ponderea celui de al doilea partid al sistemului, respectiv PNȚCD, să scadă sub 20 de procente,

<sup>19</sup> Pe larg, vezi Pavel Câmpeanu, *De patru ori în fața urnelor* (București: All, 1993).

<sup>20</sup> Voicu, *Pluripartidismul*, 225.

nerespectându-se astfel cerința existenței a minimum două partide medii. De aici și formula „multipartid cu defect” preferată de George Voicu.<sup>21</sup>

În același timp, privind sistemul de partide din perspectivă sartoriană vom fi de acord că „s-a conturat un sistem bipolar de partide, unul în jurul FDSN (care se va transforma în PDSR), incluzând PUNR, PRM, PSM și PDAR, celălalt în jurul CDR (adică UDMR, care formal candidase separat, dar făcea parte din Convenție, precum și FSN, viitorul PD, sub conducerea lui Petre Roman, premierul înlăturat cu ajutorul mineriadei din septembrie 1991, cel care a îndreptat partidul într-o direcție anti-FDSN, anti-PDSR), nu multipolar”.<sup>22</sup> Subliniem însă că nu putem vorbi despre un sistem bipartidist, ci despre o configurație multipartidistă care tinde să se organizeze sub forma supraetajată a bipolarismului, materializat prin conturarea celor doi poli politici ai sistemului.

Pe scurt, alegerile generale din 1992 au reconfigurat sistemul partidist, aducându-i parametrii în limitele formatului competitiv al multipartidismului pur, fie el și cu „defect”, în paralel cu imprimarea unei logici de funcționare specifice sistemului cu partid dominant.

## 1996

De cele mai multe ori, atunci când se judecă efectele alegerilor din 1996 accentul este pus pe semnificația lor politică. Într-adevăr, aducând prima răsturnare a stângii de la putere de după 1989<sup>23</sup>, cea de a treia ediție a alegerilor parlamentare vine să certifice progresul democratic înregistrat de România postcomunistă. Însă, din punctul de vedere al analizei noastre, alegerile din 1996 au fost, în foarte bună măsură, reeditarea celor din 1992. Argumentele le rezumăm în cele ce urmează.

La startul alegerilor generale din toamna lui 1996 s-au aliniat aceleași două forțe politice principale din urmă cu patru ani, PDSR (noul nume al FDSN) și CDR, inclusiv cu aceiași candidați prezidențiali. Schimbate erau doar auspiciile sub care acestea abordau noua lor confruntare electorală. PDSR, rămas la formula organizatorică și doctrinară a anului 1993, a intrat în campania electorală ca un partid epuizat și izolat politic, fără capacitatea de a-și crește bazinul electoral prin alianțe politice sau extra-politice. Lunga guvernare Văcăroiu, asumată până la capăt numai de PDSR, a adus României statutul de membru al Consiliului Europei<sup>24</sup> și de țară asociată la Comunitatea Economică Europeană<sup>25</sup>, dar, în plan intern, stabilitatea promisă inițial s-a transformat treptat în stagnare. Ritmul reformelor structurare a fost prea lent, parametrii economici și sociali continuând să se degradeze, în timp ce nivelul corupției a crescut. De cealaltă parte, cu o strategie electorală foarte bine pusă la punct, dar și cu un discurs tot mai incitant și atrăgător pentru mulți dintre nemulțumiții guvernării PDSR-Ilieșcu, CDR, beneficiind acum de forța PNL, reîntors în Convenție în 1995, își consolidase statutul de alternativă politică în urma alegerilor locale. Ceilalți competitori importanți ai cursei electorale naționale erau și ei binecunoscuți votanților, chiar dacă, între timp, se produsese unele schimbări de natură

<sup>21</sup> Voicu, *Pluripartidismul*, 226

<sup>22</sup> Dan Pavel, Iulia Huiu, „Nu putem reuși decât împreună”. *O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989-2000* (Iași: Polirom, 2003), 143-144 și urm.

<sup>23</sup> În fapt, o răsturnare politică „nu s-a mai întâmplat din 1928, ceea ce este cu totul remarcabil” (Voicu, *Pluripartidismul*, 30).

<sup>24</sup> Pe 28 septembrie 1993, în cadrul sesiunii de toamnă a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, de la Strasbourg, România a fost admisă, ca membru cu drepturi depline, în Consiliul Europei.

<sup>25</sup> Pe 28 octombrie 1993 Parlamentul European a ratificat Acordul de asociere a României la CEE; trei zile mai târziu avea să intre în vigoare Tratatul de la Maastricht, prin care Comunitatea Economică Europeană devenea Uniunea Europeană.

organizațională. Astfel, PD și PSDR au candidat sub sigla Uniunii Social-Democrate, iar liberalii din afara PNL au constituit două alianțe electorale distincte – Alianța Național Liberală (PAC și PL'93) și Alianța Național Liberală Ecologistă (PNL-C plus „Ecologistii”), în timp ce PSM a pierdut un segment care s-a prezentat în alegeri sub numele de Partidul Socialist. Neschimbată au rămas PRM și PUNR, ca și UDMR. Aceștia li s-au adăugat numeroși competitori minori, foarte mulți dintre ei participanți și la precedentele alegeri, sporind la 64 numărul formațiunilor angajate în confruntarea pentru alegerea aceluiași număr de deputați – 328 – și senatori – 143. În fine, nimic important nu a fost schimbat nici în ceea ce privește regulile juridice ale alegerilor. De la norma de reprezentare și până la modalitățile de atribuire a mandatelor, de la formarea birourilor electorale până la contabilizarea rezultatelor, lucrurile erau familiare atât organizatorilor, cât și concurenților. Oarecum firesc în aceste condiții, prezența la urne a fost similară cu cea din urmă cu patru ani, 76,01% dintre electori participând la alegerea parlamentarilor. În fapt, aplicat unui referențial mai mare – 17.218.654 cetățeni cu drept de vot –, procentul a corespuns unui participări sporite, în expresie absolută, cu aproape 600.000 de voturi.

Alegerile din 1996 au menținut statutul parlamentar pentru 6 din cele 8 formațiuni politice ale legislaturii anterioare, inversând însă raporturile de putere dintre primele două clasate, prin victoria CDR în fața PSDR atât în competiția parlamentară, cât și în cea prezidențială. În paralel cu reducerea fragmentării politice, rezultatul alegerilor a confirmat dispunerea electorală a competitorilor după parametrii sistemului *multipartidist pur*, menținând, însă, „defectul”, așa cum argumentează valoarea de 4,11 partide efective a indicelui N.

#### **Formatul partidist după ponderea partidelor parlamentare – 1996**

	Camera Deputaților			Senat		
	Voturi %	Mandate		Voturi %	Mandate	
		Nr.	%		Nr.	%
CDR	30,17	122	35,57	30,70	53	37,06
PDSR	20,01	91	26,53	23,08	41	28,67
USL	12,93	53	15,45	13,16	23	16,08
UDMR	6,64	25	7,29	6,82	11	7,69
PRM	4,46	19	5,54	4,54	8	5,59
PUNR	4,36	18	5,25	4,22	7	4,90
Minorități	1,63	15	4,37	-	-	-
Total	80,20	328+15=343	100	82,52	143	100
<b>N</b>		<b>4,32</b>			<b>3,90</b>	
<b>N<sub>p</sub></b>		<b>4,11</b>				

Să remarcăm și faptul că ponderea cumulată a celor două forțe politice majore ale sistemului – CDR și PSDR – atinge acum limita majorității absolute a voturilor exprimate (media parametrului fiind de 51,98% în 1996, față de 48,09% în 1992), alături de separarea ideologică mai clară a acestor două formațiuni politice, datorată consolidării caracterului de dreapta al CDR după părăsirea acesteia de PSDR, elemente care apropie sistemul de partide de formatul multipartidist pur.

În același timp, ca și în legislatura precedentă, CDR nu a activat în parlament ca o formațiune unitară, ci s-a divizat în câte două grupuri politice în fiecare cameră parlamentară (PNȚCD+PAR+PER+FER și PNL+PNL-CD la Camera Deputaților, respectiv PNȚCD+PAR+PER și PNL-CD+FER la Senat). În plus, putem acuza extinderea defectului de coaliție dacă avem în vedere că a treia forță politică a sistemului, USD, s-a divizat și ea în două grupuri parlamentare în Camera Deputaților, corespunzător



partidelor componente, PD și PSDR. În acest fel, număr total al grupurilor parlamentare din prima cameră a ajuns la 9 (inclusiv cel al minorităților naționale), cel din Senat rămânând la 7.

Astfel, chiar dacă „defectul” sistemului s-a diminuat, în sensul că „nu sunt numai două forțe politice care au sprijinul a câte cel puțin 20% din alegători, ci sunt chiar două partide în această situație”<sup>26</sup> – adică PDSR, cu un suport electoral mediu de 21,55%, și PNȚCD, pe care, evaluându-i ponderea în cadrul CDR, îl putem considera ca atingând nivelul amintit –, acesta a continuat să existe.

## 2000

Anul electoral 2000 a adus schimbări importante în ceea ce privește scena politică românească. Avem în vedere, mai întâi, reconfigurarea actorilor politici tradiționali, ca și apariția unora noi. PNȚCD a decis să renunțe total la perteneriatul cu PNL și să încheie o nouă Convenție, numită CDR-2000, împreună cu ecologiștii, cărora li se vor adăuga UFD<sup>27</sup>, PM<sup>28</sup> și ANCD. În ceea ce îl privește, PNL, la inițiativa prim-vicepreședintelui Valeriu Stoica, a demarat demersurile pentru constituirea unui pol liberal, purtând discuții în acest sens cu mai multe formațiuni politice dar în special cu ApR. De partea cealaltă, PDSR a continuat strategia de succes a Polului Democrat Social din România (prescurtat tot PDSR), inițiată în februarie 2000 alături de PUR, prin acordul cu PSDR, partidul istoric al social-democrației românești, cu care, după alegeri, urma să fuzioneze, conform protocolului semnat pe 7 septembrie 2000 de reprezentanții celor două partide.

Schimbări au intervenit și în domeniul condițiilor legale de desfășurare a scrutinelui parlamentar, cea mai semnificativă referindu-se la ridicarea pragul electoral la 5 procente pentru partidele politice, fiind stabilit și un prag electoral special pentru alianțe, între 5 și 10%, în funcție de numărul partenerilor.

În fine, în competiția pentru ocuparea celor 140 de fotolii senatoriale și a celor 327 din Camera Deputaților s-au înscris 36 de formațiuni politice, respectiv 68 (inclusiv cele reprezentând organizațiile minorităților naționale), plus independenți, ce urmăreau să atragă voturile celor 17.699.727 de cetățeni cuprinși în listelelectorale, cu 481.073 mai mulți decât în urmă cu patru ani. La urne s-au prezentat însă 11.559.458, adică 65,31%, cu circa 11 procente mai puțin decât în 1996.

Distribuția opțiunilor electorale ale acestora a arătat că Ion Iliescu și partidul său, alături de minorele PSDR și PC(PUR), au dominat competiția electorală de la sfârșitul anului 2000, producând, după numai patru ani de opoziție, cea de-a doua răsturnare politică de după 1989 și asigurând astfel îndeplinirea dublei exigenței formulate de S. Huntington cu privire la evoluția spre democrație a țărilor în tranziție<sup>29</sup>. Totodată, pe fondul reducerii în continuare a numărului actorilor parlamentari din sistem, succesul electoral al PDSR, în conexiune cu regresului abrupt al PNȚCD (CDR), a condus la reordonarea scenei parlamentare prin apariția unui dezechilibru parlamentar mai accentuat decât în 1996 și 1992, deși departe de cotele din 1990. Concret, primul partid a cunoscut o apreciere importantă a suportului său electoral

<sup>26</sup> Voicu, *Pluripartidismul*, 231.

<sup>27</sup> Uniunea Forțelor de Dreapta (UFD) s-a constituit în 1996 sub numele de Partidul Alternativa României, inițial o mișcare civică, iar în 2003 a fuzionat cu PNL.

<sup>28</sup> Partidul Moldovenilor, o încercare de partid regional, condus de Constantin Simirad, primarul Iașului din 1992, din partea CDR; în 2002, Simirad s-a înscris în PSD, iar în 2008 a fost ales președinte al Consiliului județean Iași.

<sup>29</sup> Samuel P. Huntington, *The Third Weve. Democratisation in the Late Twentieth Century* (University of Oklahoma Press, 1993), 266-267. În opinia autorului american, „the two-turnover test” este o dovadă a consolidării democrației în țara respectivă.

până în proximitatea nivelului de 40%, în timp ce cel de al doilea partid s-a menținut la limita de 20%, iar celelalte trei partide calificate în parlament au avut parte de o susținere populară redusă la 6-7% din voturi pentru fiecare.

Teoretic, cu un partid major, deținând circa 40% din sufragii, separat de cel de al doilea partid printr-o diferență considerabilă, și având, împreună cu acesta, o pondere cumulată de două treimi din voturi, sistemul de partide ia forma *multipartidismului cu partid dominat*. În practică, noua ordonare a partidelor parlamentare din 2000 răspundea condițiilor sistemice ale acestui format partidist. Concluzia este confirmată de cele 3,40 partide efective ale sistemului. Faptul că PDSR este, în fond, tot o alianță de partide, ca și CDR în legislaturile trecute, nu poate reprezenta un argument suficient de puternic pentru a vorbi despre un „defect” al sistemului, căci reprezentarea parlamentară a Polului este unitară, în fiecare cameră constituindu-se câte un unic grup PDSR. În plus, Polul va evolua în direcția consolidării coeziunii sale, în anul 2001 cele două partide social-democrate din componența sa fuzionând în cadrul noului PSD, condus de Adrian Năstase. Punctul său slab nu îl reprezintă însă relativa subcotare a primului partid (37% din voturi), ci distanța ideologică importantă dintre acesta – un partid social-democrat modern, situat la centru-stânga – și următorul – naționalist-radical, poziționat spre limita dreptei politice.

#### **Formatul partidist după ponderea partidelor parlamentare – 2000**

	Camera Deputaților			Senat		
	Voturi %	Mandate		Voturi %	Mandate	
		Nr.	%		Nr.	%
PDSR	36,61	155	44,93	37,09	65	46,43
PRM	19,48	84	24,35	21,01	37	26,43
PD	7,03	31	8,99	7,58	13	9,29
PNL	6,89	30	8,70	7,48	13	9,29
UDMR	6,80	27	7,83	6,90	12	8,57
Minorități	2,57	18	5,22	-	-	-
Total	78,98	327+18=345	100	80,06	140	100
<b>R</b>		<b>5+1</b>			<b>5</b>	
<b>N</b>		<b>3,54</b>			<b>3,25</b>	
<b>N<sub>p</sub></b>		<b>3,40</b>				

Formatul multipartidist cu partid dominat, configurat de rezultatul alegerilor din noiembrie-decembrie 2000, și-a găsit echivalentul în mecanica specifică a sistemului politic din legislatura 2000-2004, bazată pe dominația PDSR. În termenii sartoieni, sistemul a funcționat după logica unuia cu partid predominant. Astfel, cabinetul Năstase, constituit din reprezentanți ai celor trei partide aliate în cadrul Polului Democrației-Sociale (22 de la PDSR și câte unul de la PSDR și PUR) plus 3 independenți, a beneficiat de suportul unei majorități parlamentare realizată cu concursul PNL și UDMR.

Una peste alta, în perioada legislaturii 2000-2004, sistemul de partide a adoptat formatul multipartidist cu partid dominat, având o mecanică congruentă. Totodată, după alegerile din 2000, sistemul partidist s-a apropiat cel mai mult de parametrii specifici unei configurații clasice, practică de democrațiile occidentale, și, în plus, formatul și-a păstrat stabilitatea pe toată durata legislaturii.

## 2004

Anul electoral 2004 a pus față în față PSD cu nou-constituita alianță dintre PNL și PD, numită „Alianța Dreptate și Adevăr PNL-PD” (prescurtat AD.A.)<sup>30</sup>, care și-a asumat rolul de *challenger* politic pentru „partidul-stat” al premierului Adrian Năstase. Alegerile locale, care le-au precedat pe cele parlamentare, au indicat că România tindea către un anume echilibru partidist<sup>31</sup>, nou constituita alianță a liberalilor și democraților având potențialul de a modera dominația partidului de guvernământ, altfel spus, de a readuce în actualitate tendința bipolară a sistemului, ce fusese abandonată în urma precedentelor alegeri. Bipolarizarea politicii românești urma însă să fi certificată de alegerile generale.

Alături de Uniunea Națională PSD+PUR și Alianța „Dreptate și Adevăr”, la startul celei de a cincea ediție a alegerilor parlamentare și, totodată, ultima suprapusă peste scrutinul prezidențial<sup>32</sup>, din 28 noiembrie s-au prezentat alte 51 de formațiuni politice, în competiție fiind 451 de fotolii parlamentare – 137 în Senat și 314 în Camera Deputaților (la care le adăugăm pe cele 18 rezervate reprezentanților minorităților naționale). În total, adăugând și independenții, la BEC au fost înregistrate 13.675 de candidaturi, din care 3.681 pentru Senat (26 de concurenți pentru un loc de senator) și 9.994 pentru Camera Deputaților (32 de candidați pentru un mandat de deputat). Totuși, dintre toți competitorii electorali, numai Alianța PNL-PD și Uniunea PSD+PUR au depus liste electorale complete, adică numărul maxim de candidaturi prevăzut de lege pentru cele 42 de circumscripții electorale, situație care, în bună măsură, indica forța competitorilor. Cei 13.675 de candidați parlamentari și-au disputat voturile date de 10.794.653 din cei 18.449.344 cetățeni cu drept de vot înscrși în listele electorale, participarea scăzând la 58,51%. Din voturile exprimate, 599.641 au fost declarate nule în cazul alegerii Camerei Deputaților, respectiv 556.128 în cel al alegerii Senatului, numărul voturilor utilizate pentru repartizarea mandatelor de deputați fiind de 10.188.106, iar cel vabil exprimate pentru Senat ajungând la 10.231.476.

Scrutinul parlamentar din 28 noiembrie 2004 a operat o nouă reducere a fragmentării forumului legislativ, numai patru actori electorali trecând pragul de 5%. Judecând însă după natura compozită a primelor două formațiuni, în parlament au obținut reprezentare 6 partide politice: PSD (113 deputați și 46 senatori), PUR (19+11), PNL (64+28), PD (48+21), PRM (48+21) și UDMR (22+10). Victoria parlamentară a PSD, acum în formula alianței electorale Uniunea Națională PSD+PUR, a avut semnificația unei premiere absolute în istoria României postcomuniste. Într-adevăr, era pentru prima oară când partidul de guvernământ, adică cel care organiza alegerile, devenea și câștigătorul acestora, în condițiile meținerii unui nivel corect al competitivității electorale<sup>33</sup>. Mai mult, PSD reușea să recâștige alegerile parlamentare cu aceeași cotă electorală ca în urmă cu patru ani, chiar dacă, în expresie absolută, votanții săi au fost mai puțini, diferența medie fiind de circa 240.000. Totodată, alegerile au confirmat ascensiunea noii AD.A., formațiunea constituită cu numai un an înaintea alegerilor reușind să se claseze la numai 5 procente în urma învingătorului.

<sup>30</sup> Oficial, noua alianță s-a născut pe 28 septembrie 2003 și a fost înregistrată la tribunal pe 5 martie 2004. Pentru detalii, vezi Alexandru Radu, *Un experiment politic românesc: Alianța „Dreptate și Adevăr PNL-PD”* (Iași: Institutul European, 2009).

<sup>31</sup> Vezi în acest sens Cristian Pîrvulescu, „Competiție și bipolarizare. Noi tendințe în sistemul politic românesc”, *Sfera politicii* 110-111 (2004): 8-13.

<sup>32</sup> Ca urmare a prelungirii mandatului șefului statului la 5 ani, decisă în contextul revizuirii constituționale din 2003, următoarele alegeri prezidențiale au avut loc în 2009, la un an după cele parlamentare.

<sup>33</sup> E drept, învinșii în alegerile parlamentare au acuzat fraudarea alegerilor, dar, dincolo de efectul lor electoral, aceste acuzații nu au fost dovedite niciodată.

Mai mult, în condițiile victoriei prezidențiale a candidatului său, Alianța va reuși să invalideze performanța PSD și să preia guvernarea.

Dincolo însă de sensurile politice ale ierarhiei electorale, trebuie remarcate efectele asupra configurației partidiste, a cărei tipologie nu diferă mult de cea conturată de alegerile precedente. Într-adevăr, prima condiție a multipartidismului cu partid dominant este îndeplinită prin plasarea primului partid foarte aproape de nivelul electoral de 40%, propriu unui partid major; apoi, ponderea cumulată a primilor doi actori electorali se apropie de 70% din totalul voturilor, ceea ce reprezintă o îmbunătățire a nivelului anterior al acestui pramtru. Totodată, prin plasarea partidului dominant la centru-stânga, respectiv a celorlalte partide parlamentare de la centru spre dreapta este satisfăcută condiția ideologică specifică unui astfel de format partidist. Nu în cele din urmă, sistemul multipartidist cu partid dominant este confirmat, cel puțin parțial, de cele 3,20 partide efective ce rezultă din calculul indicelui N pentru întreg parlamentul.

#### **Formatul partidist după ponderea partidelor parlamentare -2004**

	Camera Deputaților			Senat		
	Voturi %	Mandate		Voturi %	Mandate	
		Nr.	%		Nr.	%
PDS+PUR	36,61	132	39,76	37,13	57	41,61
AD.A.	31,33	112	33,73	31,77	49	35,77
PRM	12,92	48	14,46	13,56	21	15,33
UDMR	6,17	22	6,63	6,23	10	7,30
Minorități	2,17	18	5,42	-	-	-
Total	89,20	314+18=332	100	88,69	137	100
<b>N</b>	<b>3,37</b>			<b>3,03</b>		
<b>N<sub>p</sub></b>	<b>3,20</b>					

Nespecifică unui astfel de format partidist este însă distanța electorală redusă dintre primele două partide ale sistemului, ambele cu tendința de a juca un major în configurația politică postelectorală. Oarecum paradoxal, acest parametru se îmbunătățește prin reproducerea mai vechiului „defect” sistemic, acum prezent la ambele formațiuni politice din fruntea ierarhiei. Să remarcăm, totuși, că primele două partide ale sistemului se poziționează simetric: la stânga – social-democrații –, la dreapta – național-liberalii.

Așadar, scrutinul din 2004 a menținut sistemul de partide în categoria generică a multipartidismului, cu un format (inițial) de tip multipartidist cu partid dominant, dar funcționând ca unul multipartidist pur. Acest lucru confirmă, însă, „defectul” sesizat și în cazul momentelor electorale anterioare.

## **2008**

Prefigurând scrutinul parlamentar, alegerile locale din 2008 au marcat o premieră: pentru prima dată după 1990, spațiul politic românesc era dominat de confruntarea dintre două partide politice de sine stătătoare – PDL și PSD – apropiate ca potențial electoral. Celor două partide principale ale sistemului li se adăuga PNL, cu o clasare mediană, apropiată de pragul de 20%, și UDMR, cu al său bazin electoral etnic constant. Toate aceste formațiuni politice dețineau peste 90% din mandatele puse în joc. Una peste alta, alegerile locale din iunie 2008 conturau o tendință spre bipartidism, chiar dacă echilibrul dintre primele două partide se realiza la un

nivel relativ scăzut al voturilor, specific mai degrabă multipartidismului fără partid dominant.

Urma ca și rezultate alegerilor din 30 noiembrie 2008 să o confirme. Înainte însă de a le detalia, trebuie spus că cea de-a șasea ediție a scrutinului parlamentar și prima nesimultană cu scrutinul prezidențial, s-a defășurat în condiții tehnice schimbate, ca urmare a adoptării unei noi legi electorale – Legea nr. 35/2008, considerată de susținătorii ei drept legea „votului uninominal”. Fără a insista acum asupra confuziei, voite sau nu, dintre modul de scrutin majoritar și procedura votului uninominal, subliniem că noutatea adusă de această lege a reprezentat-o exercitarea votului în colegii uninominale pentru alegerea deputaților și senatorilor, în condițiile menținerii modului de scrutin proporțional. Putem adăuga și constituirea celei de a 43-a circumscripții electorale, cea pentru alegătorii români din afara granițelor, cu consecința creșterii numărului parlamentarilor la 470 (137 de senatori și 315 de deputați, inclusiv cei 18 deputați reprezentând organizațiile minorităților naționale). În total, au fost depuse 2.960 de candidaturi pentru cele 470 de mandate parlamentare, (din care 2.065 pentru Camera Deputaților și 895 pentru Senat), astfel că un loc de parlamentar a fost disputat de numai 6 concurenți. Adăugăm că nesimultaneitatea alegerilor parlamentare în raport cu cele prezidențiale, „care să dinamizeze defășurarea evenimentelor, să amplifice mizele și să personalizeze puternic mesajele de partid”<sup>34</sup> a condus la consemnarea celei mai reduse rate a participării, de numai 39,20%, reprezentând 7.238.871 de cetățeni din cei 18.464.274 înscrși în listele electorale.

Ca și în urmă cu 4 ani, respectiv cu 8 ani, alegerile au fost câștigate de PSD, în alianță cu PC, deși numărul de voturi primite în 2008 a fost inferior celor înregistrate în scrutinele parlamentare precedente. În favoarea Alianței PSD+PC au votat 2.279.449 de români (33,10%) pentru Camera Deputaților, respectiv 2.352.968 (34,16%) pentru Senat. Poziția a doua a revenit PD-L, pentru care au votat 2.228.860 (32,36%) dintre participanții la scrutin în cazul primei camere și 2.312.358 (33,57%) în cazul celei de a doua camere. Totuși, efect al modului de scrutin practicat, în condițiile unei diferențe minore între primii doi actori electorali, ierarhia din fruntea clasamentului s-a inversat odată cu atribuirea mandatelor. Astfel, PD-L a trecut pe prima poziție cu 115 deputați (34,43%) și 51 senatori, față de PSD+PC care au obținut 114 locuri în Camera Deputaților (34,13%) și 49 (35,77%) în Senat. Pe locul al treilea s-a situat PNL, atât ca număr de voturi primite, cât și ca mandate câștigate. Liberalii au adunat 65 de mandate de deputat (19,46%) și 28 de mandate senatoriale (20,44%), pentru cele 1.279.063 (18,57%) de voturi primite în cazul Camerei Deputaților, respectiv 1.291.029 (18,74%) pentru Senat, menținându-și astfel reprezentarea parlamentară anterioară. În fine, UDMR a încheiat plutonul formațiunilor parlamentare, cu 425.008 de voturi pentru deputați (6,17%) și 22 de mandate (6,59%), respectiv 440.449 de voturi pentru Senat (6,39%) și 9 mandate (6,60%), și formațiunea maghiarilor conservându-și prezența în parlament, în ciuda reducerii numărului de voturi primite.

Rezultatele alegerilor au confirmat bipolarizarea scenei politice, altfel spus existența a două forțe politice importante, echilibrate ca potențial electoral și ca dispunere pe axa ideologică, a căror dispută era moderată de un al treilea partid, mediu ca pondere, ca și de formațiunea maghiarimii. Totuși, alegerile nu au produs o ruptură în dinamica sistemului de partide, în sensul configurării unui format bipartidist, fie și imperfect. În fapt, scrutinul românesc din 2008 a consolidat formula anterioară a sistemului de partide, așa cum o indică valoarea indicelui N, de 3,41 partide efective.

<sup>34</sup> Bogdan Teodorescu et al., „O campanie total diferită, dar care nu a schimbat nimic”, în Ghe. Teodorescu (coord.) *Alegeri 2008, vol. II: Continuitate și schimbare* (Iași: Polirom, 2009), 14.

### Formatul partidist după ponderea partidelor parlamentare -2008

	Camera Deputaților			Senat		
	Voturi %	Mandate		Voturi %	Mandate	
		Nr.	%		Nr.	%
PSD+PC	33,10	114	34,13	34,16	49	35,77
PDL	32,36	115	34,43	33,57	51	37,23
PNL	18,57	65	19,46	18,74	28	20,44
UDMR	6,17	22	6,59	6,39	9	6,57
Minorități	3,55	18	5,39	-	-	-
Total	93,75	316+18=334	100	92,86	137	100
<b>N</b>	<b>3,61</b>			<b>3,20</b>		
<b>N<sub>p</sub></b>	<b>3,41</b>					

Vorbim, așadar, despre un format partidist de tip multipartidist cu partid dominant care menține tendința echilibrării primelor două partide ale sistemului. Apare mai nimerită, în acest context, utilizarea perspectivei sartoriene a sistemului multipartid limitat – ceea ce înseamnă un număr redus de partide relevante –, cu o mecanică de tip pluralism limitat – care permite guvernarea interșanjabilă.

## 2012

Exercițiul de prezidențialism al lui Traian Băsescu de după alegerile din 2009, care a favorizat plasarea PDL în poziția de partid dominant al guvernării și al scenei politice, a generat, în contrapartidă, coalizarea partidelor din opoziție. La începutul lui 2011, PNL și PC, pe de-o parte, și PSD, pe de altă parte, au format Uniunea Social-Liberală, o alianță care unea partide cu ideologii diferite, dar cu același interes strategic. La debutul noului an electoral, Uniunea era plasată, conform sondajelor de opinie din acea perioadă, în fruntea preferințelor electorale ale românilor, cota sa trecând de majoritatea absolută a intențiilor de vot. În plus, în contextul schimbărilor produse pe scena politică în pregătirea alegerilor, amintim transformarea grupului de independenți din Parlament în partid politic – Uniunea Națională pentru Progresul României, autodefinită, oarecum contradictoriu în raport cu practica sa politică de aliat guvernamental al PDL, drept partid de stânga – și apariția unui alt partid, de tip *one-man-party* – Partidul Poporului, cu discurs justițiar și populist, ca și diferitele proiecte de constituire a unor mișcări politice situate atât la dreapta, cât și la stânga eșichierului politic. Pe acest fond, alegerile parlamentare din 9 decembrie au generat o situație excepțională pentru scena politică românească. Pentru prima dată după scrutinul din mai 1990, o formațiune politică obține majoritatea absolută a voturilor. Victoria USL a fost una categorică. Cu 58,63% din voturi pentru Camera Deputaților și 60,10% pentru Senat, Uniunea avea peste 2/3 din mandatele parlamentare. Pe locul secund, dar la mare distanță, se situa ARD cu 16,50% din voturi pentru Camera Deputaților și 16,70% pentru Senat, un scor care zădărnicea orice inițiativă a „președintelui-jucător”. Ultimele două clasate au fost PP-DD cu 13,99% la Camera Deputaților și 14,65% la Senat, confirmând astfel surpriza de la alegerile locale, și UDMR cu 5,13% la Camera și 5,23% la Senat. Trebuie precizat că victoria categorică a USL a fost favorizată de modul de scrutin, mai precis de mult laudatul „vot uninominal”. Combinația dintre principiul proporționalității și exprimarea votului în colegii uninominale, unde un candidat poate câștiga mandatul dacă obține majoritatea absolută a voturilor, a făcut ca Uniunea, cu peste 50% din voturi, să-și adjudece 273 de mandate în Camera (din care 265 câștigate majoritar), cu 79 peste nivelul rezultat din aplicarea principiului proporționalității, și 122 de mandate la Senat (115 majoritare), cu 38 în plus. Spre deosebire de precedentele alegeri parlamentare, efectul scrutinului „uninominal” era acum

foarte vizibil: deși numărul colegiilor electorale a rămas neschimbat – 452 pentru ambele Camere –, numărul total al parlamentarilor a ajuns la 588 (394 deputați și 176 senatori, plus 18 reprezentanți ai minorităților naționale), creșterea fiind de peste 25%. De aici și criticile ample, deși postfactum, la adresa „votului uninominal”.

Totodată, acțiunea modului de scrutin s-a răsfrânt și asupra sistemului de partide. Astfel, Uniunea Social-Liberală, votată de 58,63%, respectiv de 60,10% dintre electorii participanți la alegerea celor două Camere, a ajuns să dețină aproape 70% dintre cei 588 de parlamentari (273 deputați și 122 senatori), altfel spus, prima electorală medie pentru partidul câștigător în voturi a urcat la circa 11 puncte procentuale, cea mai mare din 1990 încoace. În același timp, fiecare din celelalte trei formațiuni calificate în Parlament, inclusiv cea a maghiarilor, a înregistrat o depreciere a reprezentării lor comparativ cu ponderea voturilor; în cazul ARD, clasată a doua, diferența a fost de circa 3 procente. De principiu, o astfel de situație este specifică scrutinelor de tip majoritar, care corespund sau sunt asociate cu formatul bipartidist, precum ne exemplifică cazul Marii Britanii. Calculul indicelui N pentru distribuția ponderilor partidelor reprezentate în parlamentul de la București – 2,03 partide efective – vine să confirme teoria și, totodată, să pună în evidență reconfigurarea sistemului de partide

#### **Formatul partidist după ponderea partidelor parlamentare – 2012**

	Camera Deputaților			Senat		
	Voturi %	Mandate		Voturi %	Mandate	
		Nr.	%		Nr.	%
USL	58,63	273	66,26	60,10	122	69,32
ARD	16,50	56	13,59	16,70	24	13,64
PP-DD	13,99	47	11,41	14,65	21	11,93
UDMR	5,13	18	4,37	5,23	9	5,11
Minorități	2,17	18	4,37	-	-	-
Total	96,42	394+18=412	100	96,68	176	100
<b>N</b>	<b>2,12</b>			<b>1,94</b>		
<b>N<sub>p</sub></b>	<b>2,03</b>					

Totuși, lăsând la o parte discuția despre problema corelației dintre modul de scrutin și sistemul de partide, va trebui să remarcăm, ca și în cazul alegerilor din 1990, faptul că valoarea indicelui N are la bază o distribuție a partidelor nespecifică bipartidismului, așa cum o arată diferența foarte mare dintre primele două partide – de circa 43% –, în condițiile în care primul s-a clasat aproape de nivelul de 60% din voturi. Dar, spre deosebire de 1990, sistemul de partide este unul cu „defect”, primul partid fiind, în fapt, o coaliție, care se regăsește în parlament sub forma a trei grupuri parlamentare distincte: PSD, PNL și PC, moderându-se astfel dominația primului partid. În plus, din cel de al doilea an al legislaturii, cele două componente majore ale USL s-au separat efectiv, devenind adversare politice, astfel că am putea aprecia că tendința bipolarizării a căpătat consistență sporită, inclusiv sub aspect ideologic, prin asocierea dintre PNL și PDL, ambele aparținătoare dreptei politice.

Totuși, reșezarea raporturilor partidiste postelectorale prin asocierea dintre PNL și PDL a reactivat dinamica dominantă a sistemului. Rezultă, așadar, un parlament cu un grad mai mare de fragmentare, ca și cu o dispunere diferită a componentelor sale politice, care corespunde unui sistem partidist cu 4,04 partide efective (calculat după ponderea grupurilor parlamentare). Valoarea indicelui N astfel obținută indică un format de tip multipartidist cu partid dominant, având în vedere că numărul real al partidelor parlamentare este de 6,5. Tendința bipolarizării sistemului sau, cu cuvintele lui Sartori, a evoluției către limitarea pluralismului rămâne însă evidentă, dar ea va trebui confirmată de proximele alegeri parlamentare pentru a putea vorbi despre o schimbare a formatului partidist.

Alegerile parlamentare din 2016 s-au derulat într-un context politic inedit, fiind organizate de un „guvern tehnocrat”, instalat în urmă cu un an, pe un fond social dominat de emoție<sup>35</sup> și de o puternică contestare a partidelor „tradiționale”. Practic, pentru prima dată din 1990, alegerile au fost organizate de un guvern situat în afara partidelor politice. Executivul aflat în exercițiu la acel moment exprima o atitudine socială de respingere a partidelor politice „vechi” și nevoia de schimbare a scenei și a actorilor politici aflați în prim-plan. Acest lucru urma a fi confirmat în cadrul regulilor jocului democratic, adică în alegeri. Premisele nu erau, însă, unele favorabile. Mai întâi, deoarece alegerile locale din acel an au reconfirmat poziția dominantă a partidelor tradiționale<sup>36</sup>. În al doilea rând, deoarece din cei 41 de competitori care s-au înscris în competiție (partide politice, alianțe politice, alianțe electorale, organizații ale cetățenilor aparținând minorităților naționale și candidați independenți), doar 8 reprezentau formațiuni politice noi. Acest aspect este important având în vedere că, în anul 2015, legea partidelor politice a fost modificată, în sensul reducerii substanțiale a numărului de membri fonadatori necesar înființării unui partid politic, de la 25.000 la 3<sup>37</sup>, ceea ce a condus la apariția (în sensul înregistrării la TMB), până la momentul alegerilor, a câtorva zeci de partide noi<sup>38</sup>.

Trebuie subliniat și faptul că, sub aspect formal, alegerile parlamentare din 2016 au stat sub semnul restaurației. Ele au fost organizate în baza unei noi legi electorale<sup>39</sup> care a marcat sfârșitul unui experiment de inginerie electorală efectuat în 2008 și 2012 – așa-numitul „vot uninominal”<sup>40</sup> – și revenirea la vechiul mod de alegere a parlamentului. Este vorba despre sistemul electoral de tip proporțional complex, cu prag electoral și vot de liste închise, mandatele fiind atribuite pe două niveluri geografice prin folosirea coeficientului electoral simplu și a metodei d'Hondt. Se revenea astfel la sistemul electoral practicat încă din 1990, sistem care a contribuit, alături de alți factori, la structurarea sistemului politic postcomunist și la configurarea scenei politice.

Noua lege electorală introducea și o serie de noutăți din categoria schimbărilor de echilibru, fără a modifica substanțial regulile jocului și, ca atare, fără implicații politice semnificative. Amintim în acest sens creșterea normei de reprezentare de la 70.000 la 73.000 de locuitori pentru un deputat și de la 160.000 la 168.000 de locuitori pentru un senator, ceea ce a condus la scăderea numărului total de aleși (312 deputați, plus 17 reprezentanți ai minorităților naționale și 136 de senatori), introducerea un prag electoral alternativ<sup>41</sup> sau introducerea votului prin corespondență (doar pentru alegătorii din Diaspora).

Astfel, după o campanie electorală monotonă și pe fondul unei participări electorale scăzute (s-au prezentat la vot 7.323.368 de alegători, reprezentând 39,79% din totalul cetățenilor înscrși în listele electorale), au reușit să intre în parlament șase formațiuni politice. Niciuna dintre acestea nu s-a aflat în postura de a revendica

<sup>35</sup> Guvernul Cioloș a fost rezultatul unui context politic determinat de demisia premierului Victor Ponta, după tragicul eveniment din clubul Colectiv și amplele mișcări protestatate ce au urmat.

<sup>36</sup> Vezi și Alexandru Radu, Daniel Buti, „Alegeri locale 2016. Sub semnul „revoluției politice”?”, *Sfera politicii* 188 (2016): 5-12.

<sup>37</sup> Este vorba despre Legii nr. 114/2015 privind modificarea și completarea Legii partidelor politice nr. 14/2003, publicată în Monitorul Oficial, nr. 346 din 20 mai 2015.

<sup>38</sup> Potrivit Centrului pentru Inovare Publică, în perioada 20 mai 2015 - 10 decembrie 2016, 65 de formațiuni au fost înscrise în Registrul Partidelor Politice. Pentru detalii, vezi Raportul „Schimbarea legii partidelor. Progrese și limite” (decembrie 2016): <http://www.inovarepublica.ro/schimbarea-legii-partidelor-politice-progrese-si-limite-raport/>

<sup>39</sup> Legea nr. 208/ 2015, publicată în Monitorul Oficial, nr. 553 din 24 iulie 2015.

<sup>40</sup> Aurelian Giugăl et al., „Reforming an Electoral System – An Experiment that Failed: Romania 2008-2012”, *Representation* 56/1 (2020): 111-126.

<sup>41</sup> 20% din totalul voturilor valabil exprimate în cel puțin 4 circumscripții electorale pentru toți competitorii electorali.



singură guvernarea. Se remarcă, însă, poziția dominantă a PSD, care a obținut o victorie categorică. Scorul social-democraților este mai mult decât dublul celui de al doilea partid clasat și la același nivel cu suma voturilor tuturor celorlalte partide parlamentare. De asemenea, poate fi remarcată performanța USR care, deși nu a capitalizat în întregime valul social schimbării, a reușit să legitimizeze acest mesaj și să devină, în urma primei sale participări în alegerile parlamentare, al treilea partid ca număr de voturi și mandate.

#### **Formatul partidist după ponderea partidelor parlamentare – 2016**

	Camera Deputaților			Senat		
	Voturi %	Mandate		Voturi %	Mandate	
		Nr.	%		Nr.	%
PSD	45,48	154	46,81	45,68	67	49,26
PNL	20,04	69	20,97	20,42	30	22,06
USR	8,87	30	9,12	8,92	13	9,56
UDMR	6,19	21	6,38	6,24	9	6,62
ALDE	5,62	20	6,08	6,01	9	6,62
PMP	5,35	18	5,47	5,65	8	5,88
Minorități	-	17	5,17	-	-	-
Total	91,55	312+17=329	100	96,68	136	100
<b>N</b>		<b>3,55</b>			<b>3,20</b>	
<b>N<sub>p</sub></b>		<b>3,38</b>				

După a 8-a rundă de alegeri, ordonarea partidelor parlamentare și raporturile de forțe dintre acestea relevă un dezechilibru la nivelul sistemului de partide și o structură tristratificată a acestuia: la vârf se află un partid mare, cu statut dominant, fără a deține majoritatea absolută a mandatelor; acesta este urmat, la mare distanță (mai mult decât dublu) de un partid mediu, a cărui poziție poate fi potențată de un factor de putere specific regimului politic (este vorba despre funcția prezidențială); primele două formațiuni politice se află pe poziții polare, ele definind axa electorală centrală; pe al treilea nivel se află mai multe partide mici, cu potențial de coaliție, a căror relevanță este dată de rolul decisiv pe care îl joacă în coagularea unei majorități. Acest tablou este specific unui sistem multipartidist cu partid dominant. Calculul indicelui N, ce are valoarea 3,38, confirmă această încadrare tipologică.

## **2020**

Alegerile parlamentare din 2020 au fost organizate într-un context atipic, dominat de restricții și măsuri de siguranță sanitară ca urmare a pandemiei de Covid-19 și a instituirii stării de alertă la nivel național. Acest lucru a afectat derularea campaniei electorale, limitând interacțiunea dintre actorii politici și electorat. Comunicarea s-a concentrat în spațiul media și al rețelelor sociale. Pe acest fond, în decembrie 2020 s-a înregistrat cea mai scăzută participare electorală (6.059.113 de alegători, reprezentând 31,95%) din istoria post-comunistă a scrutinului legislativ. Dintre cele 23 de formațiuni politice care s-au înscris în cursa electorală, cinci au reușit să obțină mandate parlamentare (se adaugă, la Camera Deputaților, cei 18 reprezentanți ai minorităților naționale). Trei dintre acestea pot fi considerate „partide tradiționale”, având o prezență parlamentare neîntreruptă din 1990 până în prezent<sup>42</sup>, iar două sunt partide noi, aflate la a doua (USR PLUS), respectiv prima (AUR) experiență de acest tip.

<sup>42</sup> Cu nuanțe în cazul PNL care, în 1992 s-a scindat, doar o facțiune a sa reușind să intre în parlament, sub umbrela CDR.

Rezultatul votului a confirmat bipolarizarea sistemului de partide românesc<sup>43</sup>, pe fondul unui echilibru strâns la vârful ierarhiei electorale, ce marchează, pe de o parte, lipsa unui partid dominant, iar pe de altă parte, configurarea axei electorale centrale – în premieră pentru scena politică a ultimilor 30 de ani – în jurul a două partide politice cu forțe electorale apropiate. Practic, primele două partide (PSD și PNL), aflate în competiție directă, se află la mică distanță unul de celălalt (3-4 procente) și însumează puțin peste 50% din voturi. Pe a treia poziție se află USR PLUS, formațiune ce nu are un statut politic și electoral similar cu cel al principalilor actori. Diferența față de primul clasat este aproape dublă, ceea ce face ca modelul lui Blondel, în care există trei actori cu forțe sensibil egale, să fie (doar) parțial satisfăcut. Urmează în clasament două formațiuni minore, dar cu potențial politic diferit. Este vorba despre UDMR, actor cu prezență parlamentară constantă și un obișnuit al formulelor guvernamentale de coaliție, și AUR, partid cu un discurs anti-sistem, aflat la prima experiență parlamentară, ce a crescut pe fondul unei abordări contestatare legate de pandemia de coronavirus și măsurile sanitare aferente.

Se conturează, așadar, imaginea unui echilibru sistemic relativ, a cărui arhitectură se apropie de zona multipartidismului pur. Dincolo de continuitatea și menținerea în prim-plan a partidelor politice „tradiționale”, alegerile din 2020 au adus în scenă un nou actor politic, un partid cu origini extraparlamentare care, asemeni USR în 2016 și PP-DD în 2012, a reușit o performanță notabilă pentru o formațiune aflată la prima competiție electorală parlamentară. Înființat cu un an înaintea alegerilor, AUR a obținut puțin peste 9% din voturi și 10% din mandate, devenind astfel „surpriza” acestor alegeri.

#### **Formatul partidist după ponderea partidelor parlamentare – 2020**

	Camera Deputaților			Senat		
	Voturi %	Mandate		Voturi %	Mandate	
		Nr.	%		Nr.	%
PSD	28,90	110	33,33	29,32	47	34,56
PNL	25,19	93	28,18	25,58	41	30,15
USRPLUS	15,37	55	16,67	15,86	25	18,38
AUR	9,08	33	10,10	9,17	14	10,29
UDMR	5,74	21	6,36	5,89	9	6,62
Minorități	-	18	5,45	-	-	-
Total	84,28	312+18=330	100	96,68	136	100
<b>N</b>	<b>4,30</b>			<b>3,93</b>		
<b>N<sub>p</sub></b>	<b>4,12</b>					

Calculul indicelui N confirmă încadrarea nuanțată a sistemului de partide în categoria multipartidismului pur, menținând „defectul” sistemic existent anterior. În urma alegerilor din 2020, partidismul românesc se structurează în jurul a două partide principale, adversare tradiționale, și a trei formațiuni medii și mici care concurează la crearea de majorități guvernamentale.

### **Concluzii**

În 1990, la debutul său postcomunist, sistemul de partide a tins să se situeze în afara tiparelor occidentale clasice, ca urmare a cotei de peste 2/3 din voturi a primului partid, dublată de o diferență considerabilă față de cel clasat al doilea (de circa

<sup>43</sup> Daniel Buti, Alexandru Radu, „Alegeri parlamentare 2016. România, între schimbare politică și restaurație sistemică”, *Sfera politicii* 189-190 (2016): 30-40.

60%). Formatul astfel constituit ar putea fi denumit „un partid și jumătate” sau „cu partid hegemonic”.

Doi ani mai târziu, sistemul de partide și-a schimbat radical formatul, pe fondul regroupărilor petrecute pe scena politică, ca și a introducerii pragului electoral de 3%. Ca atare, alegerile din 1992 au adus România în tiparele unei formule partidiste specifice democrațiilor occidentale, respectiv formatul multipartidismului pur, dar cu „defect” și un indice N de 4,78 unități.

Următoarele alegeri parlamentare, soldate cu prima răsturnare politică, au confirmat menținerea sistemului de partide în parametrii multipartidismului, cu o logică de funcționare congruentă formatului multipartidist pur, dar cu un indice de 4,11 partide efective ce menține „defectul”.

Potențând tendințele anterioare, scrutinul parlamentar din 2000 a făcut trecerea la sistemul multipartidist cu partid dominat, marcat de reducerea valorii indicelui N sub 4 partide efective, respectiv la 3,40 unități.

Patru ani mai târziu, rezultatul alegerilor a reprodus formatul multipartidist cu partid dominant, indice N de 3,30 unități reactivând, însă, „defectul” acestuia.

Parametrii sistemici par a se îmbunătăți în urma alegerilor parlamentare din 2008, creșterea numărului efectiv de partide la 3,41 reducând „defectul” și apropiind sistemul de modelul multipartidismului cu partid dominant.

Alegerile din 2012 au reconfigurat sistemul de partide după o formulă similară celei produse de „alegerile fondatoare”. Ca urmare a victoriei majoritare a USL, indicele N a coborât la 2,03 partide efective. Totuși, comparativ cu 1990, diferența dintre primele două forțe politice s-a redus cu mai bine de 20 de procente, la circa 40%, rămânând prea mare pentru un format bipartidist, dar sugestivă pentru unul cu partid dominant.

Cel de al 8-lea scrutin parlamentar pune în evidență un dezechilibrul la nivelul sistemului de partide, prin distanța mare (mai mult decât dublă) între principalii competitori, dar valoarea indicelui N de 3,38 unități menține formula tipologică în zona multipartidismului cu partid dominant.

În fine, alegerile din 2020 marchează o revenire la situația din primul deceniu postcomunist, creșterea numărului efectiv de partide la 4,12 apropiind sistemul de modelul multipartidismului pur cu „defect”. Totodată, se menține tendința de bipolarizare sesizată începând cu anii 2000.

#### Formatul sistemului partidist după numărul efectiv de partide (1990-2020)

	Număr partide efective (N)		
	Camera Deputaților	Senat	Parlament
1990	2,20	1,66	<b>1,93</b>
1992	4,79	4,76	<b>4,78</b>
1996	4,32	3,90	<b>4,11</b>
2000	3,54	3,25	3,40
2004	3,37	3,03	<b>3,20</b>
2008	3,61	3,20	<b>3,41</b>
2012	2,12	1,94	<b>2,03</b>
2016	3,55	3,20	<b>3,38</b>
2020	4,30	3,93	4,12
<b>Media</b>	<b>3,53</b>	<b>3,21</b>	<b>3,37</b>

Arhitectura sistemului de partide se plasează în cadrele tipologice ale multipartidismului, caracterizându-se din acest punct de vedere prin constanță, chiar dacă acesta pendulează între modelul multipartidismului pur și cel al multipartidismului

cu partid dominant. Putem vorbi despre un multipartidism „cu defect”, dat, pe de o parte de nuanțele constante ce au intervenit în dinamica și în raportul de forțe dintre protagoniști, iar pe de altă parte de tendința constantă a sistemului de partide de a funcționa într-o logică bipolară. Cu toate acestea, valoarea mediană a indicelui N încadrează sistemul de partide din România postcomunistă foarte aproape de tipului multipartidist cu partid dominant.

Confirmarea vine și din analiza datelor din tabelul de mai jos, care reprezintă valorile medii pentru România ale parametrilor avuți în vedere de Blondel în studiul său.

**Formatul sistemului partidist după criteriile Blondel (1990-2020)**

	Camera Deputaților			Senat		
	Primul partid %	Pondere P1+P2 %	Diferența P1-P2 %	Primul partid %	Pondere P1+P2 %	Diferența P1-P2 %
1990	66,31	73,54	59,08	67,02	74,22	59,82
1992	27,72	47,73	7,71	28,29	48,45	8,13
1996	30,17	50,18	10,16	30,70	53,78	7,62
2000	36,61	56,09	17,13	37,09	58,10	16,08
2004	36,61	67,94	5,28	37,13	68,90	5,36
2008	33,10	65,46	0,74	34,16	67,73	0,59
2012	58,63	75,13	42,13	60,10	76,80	43,30
2016	45,48	65,52	25,54	45,68	66,10	25,26
2020	28,90	54,09	3,71	29,32	54,90	3,74
<b>Media</b>	<b>41,50</b>	<b>61,75</b>	<b>19,00</b>	<b>41,05</b>	<b>63,22</b>	<b>18,88</b>
<b>Media Parlament</b>	<b>41,28 / 62,49 / 18,94</b>					

Astfel, atât ponderea electorală medie a primului partid, care îl plasează în categoria partidelor majore, cât și ponderea cumulată medie pentru primele două partide, de circa 2/3 din totalul voturilor, ca și diferența medie dintre acestea se situează la nivelul specific al parametrilor sistemici. Dacă privim lucrurile comparativ cu situația statelor accidentale analizate de Blondel, vom putea remarca, spre exemplu, că nivelul celui de al doilea parametru pune România pe același palier cu Norvegia și Italia (cu 63 de procente), și foarte aproape de Suedia și Danemarca, ambele cu 66%<sup>44</sup>.

E drept însă că valoarea mediană a numărului efectiv de partide din România ascunde diferențe relativ importante, astfel că putem aprecia că sistemul de partide din România postcomunistă se caracterizează printr-o tendință de instabilitate, mai pronunțată comparativ cu statele occidentale cu tradiție democratică consolidată. Totuși, trebuie să constatăm că diferența maximă dintre valorile indicelui N, care reprezintă și argumentul principal al instabilității sistemului, provine din etapa inițială, 1990-1992, adică atunci când se face trecerea de la un formatul atipic „cu un partid și jumătate” la cel clasic al multipartidist pur. În rest, nici un alt nou moment electoral nu aduce o diferență la fel de mare față de numărul partidelor efective din etapa anterioară.

Dar mai important, privind încă o dată dinamica valorilor indicelui N, observăm că începând cu 1992 sistemul a evoluat constant în limitele celor două categorii ale multipartidismului, prin succesiune de la formatul fără partid dominant. Excepția a

<sup>44</sup> Cf. Lijphart, *Modele ale democrației*, 93.

reprezentat-o anul 2012, când sistemul a tins către formatul bipartidist, dar în condiții speciale, nerepetate în ceilalți ani electorali.

Sunt toate acestea argumente pentru a sublinia că valoarea indicelui N, de 3,37 partide efective, nu este doar o medie statistică, ci surprinde o tendință reală, cu acoperire în diacronia sistemului de partide postcomunist, dar și în acord cu percepția subiectivă a cetățenilor. Cât privește abaterile de la modelul clasic al multipartidismului cu partid dominant, adică particularitățile formatului românesc al sistemului de partide, și aici lucrurile sunt congruente, România fiind, în fond, o democrație emergentă, și nu una consolidată.

## BIBLIOGRAFIE

Jean Blondel, „Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies”, *Canadian Journal of Political Science* 1/2 (1968): 180-203.

Daniel Buti, Alexandru Radu, „Alegeri parlamentare 2016. România, între schimbare politică și restaurație sistemică”, *Sfera politicii* 189-190 (2016).

Pavel Câmpeanu, *De patru ori în fața urnelor* (București: All, 1993).

Aurelian Giugă, Ron Johnston, Daniel Buti, Alexandru Radu, „Reforming an Electoral System – An Experiment that Failed: Romania 2008-2012”, *Representation* 56/1 (2020): 111-126.

Samuel P. Huntington, *The Third Wave. Democratisation in the Late Twentieth Century* (University of Oklahoma Press, 1993).

Markku Laakso, Rein Taagepera, „«Effective» Number of Parties: A Measure with Application to West Europe”, *Comparative Political Studies* 12/1 (1979): 2-27.

Arend Lijphart, *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, trad. de Cătălin Constantinescu (Iași: Polirom, 2000), 78.

Dan Pavel, Iulia Huiu, „Nu putem reuși decât împreună”. *O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989-2000* (Iași: Polirom, 2003).

Cristian Pîrvulescu, „Competiție și bipolarizare. Noi tendințe în sistemul politic românesc”, *Sfera politicii* 110-111 (2004): 8-13.

Alexandru Radu, *Un experiment politic românesc: Alianța „Dreptate și Adevăr PNL-PD”* (Iași: Institutul European, 2009).

Alexandru Radu, Daniel Buti, „Alegeri locale 2016. Sub semnul «revoluției politice»?”, *Sfera politicii* 188 (2016).

Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis* (Cambridge: Cambridge University Press, 1976).

Giovanni Sartori, *Ingineria constituțională comparată*, trad. de G. Tănăsescu și I.M. Stoica (Iași: Institutul European, 2008).

Bogdan Teodorescu, Dana Sultănescu, Daniel Buti, Dan Sultănescu, „O campanie total diferită, dar care nu a schimbat nimic”, în Ghe. Teodorescu (coord.) *Alegeri 2008, vol. II: Continuitate și schimbare* (Iași: Polirom, 2009).

George Voicu, *Pluripartismul. O teorie a democrației* (București: ALL, 1998).